

Clàssics Moderns. La família (II) *Mamá cumple 100 años* (1979), de Carlos Saura

Iñaki Revesado

És un autèntic plaer obrir aquest espai a un dels realitzadors més interessants del present cinema nacional. L'autor que va saber recollir el testimoni d'un altre cineasta, aragonès com ell, que ha donat al cinema espanyol el grapat més gran de premis, Luis Buñuel. Un realitzador que, lluny d'abandonar quan el públic i la crítica li han mostrat la seva cara més agra, ha continuat mantenint-se en actiu, sabent evolucionar cap a llenguatges diferents, cap a històries en el més dels casos minoritàries, però sense deixar mai de banda una qualitat gairebé indiscutible. Les coses així, Carlos Saura, és un cineasta que ha esdevingut autor per a petites minories, però respectat per aquells que escriuen la història del cinema, pels programadors dels festivals internacionals i pels professionals de les diferents branques de les arts. Durant molts d'anys ha estat el director espanyol més reconegut a nivell internacional, fins que arribà *Mujeres al borde de un ataque de nervios* (1988) i es desfermà la mania Almodóvar. Sense voler fer de menys la filmografia del manxec, una comparació entre les carreres d'ambdós realitzadors ens mostraria la diferència de mires entre l'un i l'altre. Almodóvar, sempre estancat en un univers propi del qual surten productes de dispar interès i Saura, alternant un cinema

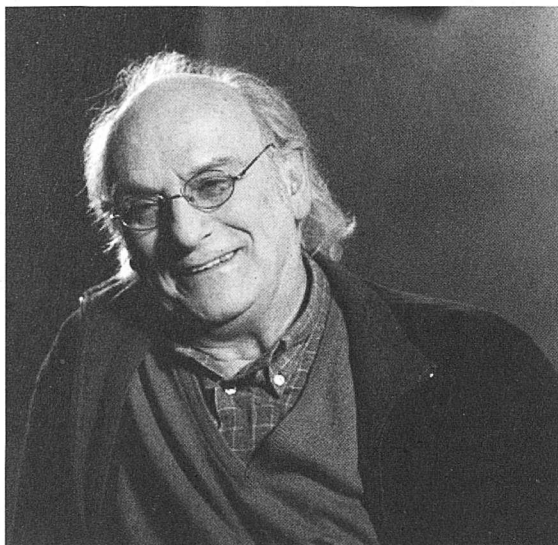
d'ambients tancats amb detalls surrealistes, amb obres d'insuperable bellesa que són una manera còmoda i delicada d'acostar-se al món de la música i deixant lloc també per a un cinema més al gust de les majories, en el qual també s'ha sabut moure adequadament. Saura és a més un dels pocs cineastes de la seva generació que continua mantenint-se en actiu. Després de la pública retirada de José Luis Borau i de Manuel Gutiérrez Aragón i de la retirada de fet de Mario Camus o de Francisco Regueiro, l'aragonès continua viu i donant, sense esperes no massa llargues, pel·lícules per al delit de tothom.

Quan va presentat en 1979 *Mamá cumple 100 años* en el Festival de Sant Sebastià, on va guanyar el premi especial del jurat, la seva carrera ja havia conegut tant els èxits com els fracassos. La crítica havia estat generosa amb productes com ara *La caza* (1965), *Ana y los lobos* (1972) o *Cría cuervos* (1975), però també havia rebutjat altres productes com per exemple *Stress es tres, tres* (1968). Si bé el seu nom ja s'havia convertit en habitual en els festivals més prestigiosos (on ja havia arrel·ligat un parell de premis), el públic no sempre havia respost amb l'entusiasme esperat. De fet, d'aquesta primera etapa del cinema de Saura, només *Cría cuervos* i *Mamá cumple 100 años* gaudiren d'èxit de públic.

El personatge d'Ana de *Mamá cumple 100 años* ben bé pot ser el mateix d'un dels seus films anteriors, *Ana y los lobos*, interpretats ambdós per la parella de llavors del realitzador, Geraldine Chaplin, cosa que fa que alguns parlin d'una continuació, d'una nova entrega de la vida d'Ana, la institutriu d'una família acomodada de l'Espanya d'aleshores. Però aquí, en *Mamá cumple 100 años*, el protagonisme absolut recau en el personatge de la gran mamà, gran per edat i per dimensions, però sobretot per presència. Interpretada per una tan entranyable com incommensurable Rafaela Aparicio, la mamà és sempre present, tant quan la veim en pantalla, com quan se'ns fa present en elements surrealistes, com quan la seva presència s'erigeix com àrbitre de les situacions en què es troben tots els personatges. De la mateixa manera com ja havia fet en altres dels seus films (en els quals els paral·lismes amb Buñuel eren evidents), l'acció es desenvolupa en un únic espai, l'antiga casa familiar on encara viu la mamà acompanyada de Luchi, la seva nora, i de Natàlia, Carlota i Victòria, les seves tres nétes. També viu encara amb la mare Fernando, el fill fadrí. Tots ells acompanyats d'un servei que gairebé formen part de la família.

L'aniversari de la mare, que ha de celebrar el seu centenari, servirà perquè arribi a

la casa, a acompanyar la família en tan entranyable data, Ana, qualcú amb qui no arribam a saber amb certesa el vincle que la hi uneix (pot ser l'antiga institutriu de les nétes, o tal vegada qualcú acollit per la bonhomia de la gran mamà), acompanyada del seu home, Antonio. L'arribada dels visitants és el punt d'inici del film, de fet serà a través d'ells, sobretot a través del personatge d'Ana, que anirem veiem i descobrint la vida d'aquesta família. La rebuda entusiasta que els dispensa Luchi de tot d'una es veu emboirada quan d'una manera innocent, Antonio pregunta per Juan, l'home de Luchi. De cop, la cara alegre i amable de Luchi es transforma en un semblant seriós, contrariat i fred i de manera tallant deixa clar que el nom de Juan no deu ser pronunciat novament de cap de les maneres en aquella casa. Per a la casa i per als seus habitants és com si Juan fos mort. Poc a poc, mentre una Ana pletòrica va retrobant-se amb tant de records i va presentant a Antonio totes les persones que hi viuen, els espectadors anam coneixent aquest univers guardat sota bolles de càmbora. La mare viu postrada en un llit immens, envoltada d'un bon grapat de records, llit que abandona només per fer els àpats, transportada per la família en una gran cadira pròpia del tro majestuós d'una reina. La vida li ha donat tres fills amb sorts dispars. José, el militar, ja és mort i descansa en una tomba solitària enmig de la finca, on rep diàriament la visita del seguici familiar per fer-li el dol de rigor. Fernando, que és un home de fe, si bé no un home d'església i que està interpretat per Fernando Fernán Gómez, és un personatge que ben bé podria ser una continuació de tant d'altres encarnats per aquest actor, es tracta d'una persona absent del món que l'envolta i que només té una dèria, a la qual dedica tot el seu temps i els seus esforços: volar; davant la indiferència de tota la família ja acostumada a veure'l amb un ala delta pel jardí intentant, fracàs darrere fracàs, enlairar-se. El tercer del germans és aquell del qual no es pot pronunciar el nom: Juan. Aviat sabrem els motius del tabú: Juan va abandonar la seva dona i les seves filles per anar-se'n amb una dona del servei. Però

Luchi ha sabut omplir el buit deixat per la marxa del fill, convertint-se en la filla diligent que ha substituït el paper de mestressa que va abandonar la gran mamà quan la salut la va obligar a retirar-se. La joventut està representada per les tres nétes, filles de Juan i de Luchi: Natàlia, la més gran, que mira amb certa displicència la família de la qual forma part i censura obertament les maniobres de la seva mare; Carlota, engelosida per la bellesa de la seva germana gran i mà dreta de la seva mare; i finalment la despenjada Victòria, encara una nina, que ha creat un univers propi dins aquell món d'adults, el qual observa encuriós, i que és l'única que comprèn les dèries del seu oncle Fernando, tal vegada perquè sembla haver heretat alguna cosa dels poders sobrenaturals que des de la gran mamà s'han transmès a Fernando i després a ella mateixa.

Ana és rebuda amb alegria per tota la família, però especialment per la mamà, a qui Ana es dirigeix amb l'apel·latiu de "mare", a diferència dels veraders fills que li diuen "mamà". Aviat anirem descobrint els espais de la casa, per comprendre que es tracta d'un món tancat, tan reclus que resulta gairebé anacrònic, com si els anys no haguessin passat per tot allò que envolten aquells murs, tret del personatge de Natàlia, que és un clar contrapunt dins aquell univers. Tanmateix el temps deixa la seva empremta i el seu pas ha fet que la gran casa estigui necessitada d'unes quantes feines que li retornin l'esplendor passat: la pista de tennis cruïada i agafada per les males herbes, les persianes de les grans finestres ja incolores, el terreny gairebé erm que envolta la casa... tot plegat és una mostra massa evident que la família ha conegut temps més favorables. En aquell ambient contradictori, en què la felicitat retrobada va deixant pas a episodis que mostren que alguna cosa s'està preparant allà dins, Saura aprofita per reflexionar sobre una sèrie de temes: la fragilitat de l'amor, la cobdícia sense límits, la influència castradora dels pares, la rivalitat entre germans, la innocència perduda, la llibertat més enllà dels convencionalismes... Fins i tot, essent com és, una persona que va conèixer els anys durs de la postguerra, posa en boca de la mamà una reflexió sobre la guerra, quan després d'un dels seus atacs parla d'un viatge que ha fet, un viatge cap a la mort en un tren que corria a tota velocitat i que passejava per tot quan havia viscut. En aquest passeig, l'estació de la guerra civil és una aturada en què el tren es deté massa temps, prova irrefutable dels terribles fets viscut i dels records sempre dolorosos que queden d'aquestes experiències.

Temps tendrem segurament de tornar a Saura des d'aquestes pàgines (quan el nostre estudi es detengui en el cinema musical, serà imprescindible parlar sobre algun dels excel·lents títols del realitzador), de moment i com sempre, us convidam que reviseu aquest Saura més crític i surrealista, retrat d'una Espanya que forma part de la nostra història. Val la pena, si més no, com a homenatge a una de les nostres grans còmiques: Rafaela Aparicio. ■